

ilişkide bulunmakla itham edilen Tâced-din Pervâne'nin Ankara'da recmedilerek öldürülmesini sağladıktan sonra yönetime tamamen hâkim oldu. Sultanı istediği gibi yönlendiren Sâdeddin Köpek'ten diğer devlet adamları ve emîrlere korkmaktaydı. Hatta bu sırada önemli bir görevde bulunmayan, fakat daha sonraki yıllarda Anadolu Selçuklu Devleti'nin kaderine tesir edecek olan emir Celâleddin Karatay bu korkuyla görevini bırakıp bir köşeye çekildi. Gücü günden güne artmakla birlikte siyasî ve askerî alanda herhangi bir başarısı bulunmayan Köpek, kendini yüceltecek önemli bir zafer elde etmek amacıyla ordunun başına geçerek Eyyûbîler'in hâkimiyeti altındaki Sûmeysât (Samsât) Kalesi'ni kuşattı. Kalenin idaresini elinde bulunduran hıristiyanlar direnecek durumda olmadıklarından uğurlu saydıkları meşhur haçlarına dokunulmaması şartıyla kaleyi teslim ettiler (Zilkade 635 / Haziran-Temmuz 1238). Bu sırada civarda bulunan bazı kaleler de ele geçirildi. Sâdeddin Köpek, sefer dönüşü eski emirlerden Hüsâmeddin Kaymerî'yi işlemediği bir suçla itham ederek Malatya'da tutuklatıp mallarına el koydu. Sûmeysât'ın ele geçirilmesinin ardından nüfuzu bir kat daha artan Köpek, başarılı bir kumandan ve tecrübeli bir devlet adamı olan Kemâleddin Kâmyâr'ı Konya yakınlarında Gâvele (Gevele) Kalesi'ne göndererek orada öldürttü. Bu olaydan sonra II. Gıyâseddin Keyhusrev'i de saf dışı bırakıp Selçuklu tahtına oturmanın hesaplarını yapmaya başladı. Ancak bunun için Selçuklu hânedanına mensup olduğunu ispatlaması gerekiyordu. Köpek bu konuda da bir çözüm yolu buldu. Annesi Şehnâz Hatun'un Sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev ile gayri meşrû ilişkisi olduğunu, I. Gıyâseddin'den iki aylık hamile iken bir başkasıyla evlendiğini, kendisinin bu nikâhtan yedi ay sonra dünyaya geldiğini, yani I. Gıyâseddin Keyhusrev'in gayri meşrû çocuğu olduğunu iddia etti. Öte yandan devletin kötü gidişinden sultanı sorumlu tuttu ve onun Abbâsî halifelerinin sancağını değiştireceği, Abbâsîler'i tanımayacağı söylentisini yaymaya başladı. Bu iddialar sultanın ve halkın tepkisine yol açtı. Sâdeddin Köpek'i bertaraf etmeye karar veren sultan çok güvendiği hassa kölelerinden birini gizlice Sivas Subaşı Hüsâmeddin Karaca'ya gönderip Sâdeddin Köpek'in ortadan kaldırılmasını emretti. Hüsâmeddin Karaca, Kubâdâbâd Sarayı'nda bulunan sultanın yanına gitmeden önce Sâdeddin Köpek'e misafir olarak güvenini kazanmaya çalıştı ve kendisine sul-

nun hizmetine girmek istediğini bildirdi. Sâdeddin nezdinde gittikçe itibarı artan Hüsâmeddin Karaca daha sonra bir ziyafet sırasında Köpek'i öldürmeye çalıştıysa da başaramadı. Ancak bu esnada Emîr-i alem Togan'ın kılıç darbesiyle yaralanan Köpek kendini sultanın şaraphanesine attı; burada şarabdâr ve adamları tarafından öldürüldü. Cesedi demir bir kafes içine konularak Kubâdâbâd Sarayı'nın kale burcuna asıldı (muhtemelen Cemâziyelevvel 636 / Aralık 1238).

Sâdeddin Köpek hakkında geniş bilgi veren İbn Bîbî onun halka iyi davrandığını, mazlumlara yardım edip zalimleri şiddetle cezalandırdığını, özellikle iktâ sahiplerinin çiftçilerden haksız vergi almalarını önlediği için onlar tarafından çok sevildiğini, cömert ve hoşsohbet olduğunu söyler. Köpek'in Hârizmliler'e karşı yanlış politika izlemesi ve çok değerli devlet adamlarını öldürtmesi devletin temellerini sarsmış, bu sebeple Anadolu Selçuklu tarihinde kötü şöhret kazanmış ve uğursuz bir kişi olarak tanınmıştır. Osmanlı tarihçilerinden Münecimbaşı Ahmed Dede ondan "habis Köpek" diye bahseder, yaratılıştan soysuz, müfsit ve hasetçi bir emir olduğunu kaydeder. Sâdeddin Köpek'in 633-634 (1236-1237) yıllarında Konya'ya 22 km. uzaklıkta, Aksaray-Konya karayolundan 5 km. içeride Tömek köyü yakınında yaptırdığı kervansaray Zazadin Hanı diye meşhurdur. "Zazadin" ismi Sâdeddin'in halk arasında söylenen bir şeklidir. Bazı araştırmacılar, Arapça kitâbede yer alan "Köpek" kelimesinin "b" ile yazılmasından dolayı ismin Kübek veya Köbek olabileceğini kaydederse de bu durumun Arapça'da "p" harfinin bulunmayışıyla ilgili olduğu açıktır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-Alâiyye: Selçukname* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, I, 361, 363, 438; II, 19-36; S. de Saint Quentin, *Bir Keşişin Anularında Tatarlar ve Anadolu: 1245-1248* (trc. Erendiz Özbayoğlu), Antalya 2006, s. 52; Ebü'l-Ferec, *Târih*, II, 537; Münecimbaşı, *Câmiu'd-düvel Selçuklular Tarihi* (nşr. ve trc. Ali Öngül), İzmir 2001, II, metin, s. 69-74; trc., s. 80-84; *Amasya Tarihi*, s. 364-365; Halil Edhem [Eldem], *Kayseriye Şehri*, İstanbul 1334, s. 73-74; Osman Turan, *Türkiye Selçuklularını Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1958, s. 28, 80; a.mlf., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s. 354, 397, 404-413; a.mlf., "Celâleddin Karatay Vakıfları ve Vakıfyerleri", *TTK Bellekten*, XLV (1948), s. 25 vd.; a.mlf., "Keyhüsrev II", *İA*, VI, 620-622; a.mlf., "Saded-Din Köpek", a.e., X, 32-35; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1992, VIII, 298-301, 362; Faruk Sümer, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları*, İstanbul 1999, II, 726-727; Cl. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*

(trc. Erol Üyepazarcı), İstanbul 2000, s. 88-91; Remzi Duran, *Selçuklu Devri Konya Yapı Kitâbeleri*, Ankara 2001, s. 51-53, rs. 27-28; C. Hillenbrand, "Sa'f al-Din Köpek", *ET²* (İng.), VIII, 705; Ali Sevim, "Keyhusrev II", *DİA*, XXV, 349-350.

MUHARREM KESİK

SADEFÎ, Abdurrahman b. Ahmed

(bk. İBN YÛNUS, Ebü Saîd).

SADEFÎ, Ali b. Abdurrahman

(bk. İBN YÛNUS, Ebü'l-Hasan).

SADEFÎ, Ebü Ali

(bk. EBÜ ALİ es-SADEFÎ).

SADEFÎ, Yûnus b. Abdüla'lâ

(يونس بن عبد الأعلى الصدي)

Ebü Mûsâ Yûnus b. Abdila'lâ
b. Mûsâ es-Sadeî el-Misrî
(ö. 264/878)

İmam Şâfiî'nin talebesi,
fıkıh, hadis
ve kıraat âlimi.

170 yılı Zilhicce ayında (Haziran 787) doğdu. İbn Yûnus diye tanınan torunu tarihçi Ebü Saîd Abdurrahman b. Ahmed es-Sadeî, Himyerîler'in Mısır'a yerleşen bir alt kolu olan Sadîf'e soy bağı veya velâ yoluyla mensup olmadıkları halde Sadeî nisbesiyle anıldıklarını belirtir. Arz yoluyla kıraat imamı Nâfi'in talebesi Verş ve Ebü'l-Hasan Ali b. Yezid gibi âlimlerden kıraat; Süfyân b. Uyeyne, İbn Vehb, Ma'n b. İsâ, Abdullah b. Nâfi' es-Sâiğ, Yahyâ b. Abdullâh b. Bukeyr el-Mahzûmî, Şuayb b. Leys b. Sa'd, Eşheb el-Kaysî ve İmam Şâfiî'den hadis ve fıkıh tahsil etti. Şâfiî'nin son dönem görüşlerini (kavl-i cedîd) rivayet eden talebelerinden biri olan Sadeî hakkında hocası, "Mısır'da ondan daha akıllı birini görmedim" demiştir (Sübkî, II, 171). Mısır dışına çıkmadığı için ilmini oradaki ulemâdan tahsil etti ve Şâfiî ile 199 (815) yılından sonra tanıştı. Mısır'a yerleşen Şâfiî'nin derslerine devam edip ondan son dönem görüşlerini rivayet eden talebeleri arasına girdiyse de mezhep içinde Büveyfî, Müzenî ve Rebî' b. Süleyman el-Murâdî kadar kendisinden söz ettiremedi. Sadeî daha çok rivayet ilminde, özellikle haberlerin sahih ve zayıf olanlarını ayırt etme konusunda temayüz etti, dolayısıyla Şâfiî fıkıh

literatüründe adının pek fazla geçmemesine karşılık rivayet literatüründe ve bilhassa menâkıb ve hadis eserlerinde daha çok anıldı.

Dönemin Mısır bölgesi otoriteleri arasında yer alan Sadeî'nin ilme katkısı kıraat, hadis ve Şâfiî fıkhı konusunda olmuştur. Ebû Bekir Muhammed b. Ali el-Askerî, Şâfiî'nin kitaplarını Rebî' b. Süleyman el-Murâdî ve Sadeî'den rivayet etti (Ebû Saîd İbn Yûnus, I, 458). Kendisinden kıraat derisi alanlar arasında Ahmed b. Muhammed el-Vâsıtî, Abdullah b. Rebî' el-Malatî, Muhammed b. Rebî' el-Cîzî, İbn Huzeyme, Muhammed b. Cerîr et-Taberî gibi âlimler yer almaktadır. Ondandır rivayet edenler arasında ise Müslim b. Haccâc, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Hâtîm er-Râzî, Ebû Zûr'a er-Râzî, Bakî b. Mahled, Ebû Ca'fer et-Tahâvî, İbn Ziyâd en-Nisâbü'rî gibi âlimler anılabilir. Sadeî hocası Şâfiî'nin tavsiyesi doğrultusunda kelâm tartışmalarına yanaşmadı ve daha çok hadis tahsiline önem verdi. Kendisinden yedi ay ilim tahsil eden hadis münekkidi İbn Ebû Hâtîm pek çok hadis imamının onu güvenilir bulduğunu ifade etmiş, kadılar yıllarca şahitliğine başvurmuştur. 27 Rebîülâhîr 264 (6 Ocak 878) tarihinde vefat eden Sadeî, Sadîf Mezarlığı'na defnedildi. Geç dönem tabakat müellifleri Karâfe'deki mezarının meşhur olduğunu belirtir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Saîd İbn Yûnus, *Târîh* (nşr. Abdülfettâh Fethî Abdülfettâh), Beyrut 1421/2000, I, 10, 18, 23, 49, 51, 62, 84, 86, 118, 121, 131, 137, 194, 236, 429, 448, 458, 463, 477, 507, 513, 515, 529; II, 13, 17, 139, 156, 199, 243; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve ta'dîl*, IX, 243; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 99; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-luğât* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmecvûd), Beyrut 1426/2005, s. 658; İbn Hallikân, *Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1994, VII, 249-254; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XII, 348-351, 561, 599-605; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), II, 170-180; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, II, 406-407; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 440-441.

BİLAL AYBAKAN

SADER (الصدر)

Vedâ ya da ziyaret tavafını ifade etmek için kullanılan fıkıh terimi (bk. TAVAF).

SÂDIK EFENDİ, Âmâ

(bk. MEHMED SÂDIK EFENDİ).

SÂDIK HİDÂYET

(صادق هدايت)

(1903-1951)

Modern İran hikâyeciliğinin kurucularından, yazar ve çevirmen.

17 Şubat 1903'te Tahran'da doğdu. Edebiyat alanında isim yapmış bir aileye mensuptur. Babası İ'tizâdü'l-Mülk Hidâyet Kuli Han, Hidâyet kabilesinin kurucusu Rızâ Kuli Han Hidâyet'in torunudur. Sâdik Hidâyet, ilk öğrenimini Medrese-i İlmîyye'de ve orta öğrenimini Dârülfünun'da tamamladıktan sonra Tahran'daki Saint Louis Lisesi'nde okudu. 1925'te gittiği Belçika'da ve ardından Fransa'da inşaat mühendisliği okumaya başladı. Bu sırada Avrupa'nın önde gelen aydınlarıyla tanıştı. Ancak edebiyata olan ilgisi onu mühendislikten vazgeçirdi. 1930'da öğrenimini yarıda bırakarak İran'a döndü. Tahran'da Millî Banka, Pars Ajansı ve bazı şirketlerde kısa süreli görevler aldı. 1934'te Müctebâ Mînovî, Büzürg-i Alevî ve Mes'ûd-i Ferzad ile "Dörtler" (Reb'a) olarak bilinen edebiyat topluluğunu kurdu. 1936'da gittiği Bombay'da Pehlevî dilini ve Hint felsefesini öğrendi, ertesi yıl İran'a döndü. 1938'de İran müziğini Batılı standartlara göre yeniden düzenlemek için kurulan İdâre-i Mûsîkî-i Kişver'in sekreterliğine getirildi. Aynı zamanda *Mecelle-i Mûsîkî* dergisinin yayın editörlerinden oldu. 1945'te Özbekistan'ın Taşkent ve diğer bazı şehirlerine gitti.

1940'tan sonra realist bir üslûpla hikâyeye yazmaya başladı. Hikâyelerini içeren *Seg-i Vilgerd* adlı eseri bu dönemin ürünüdür. Yazarlığının ikinci dönemindeki eserlerinde aşk ve mutluluğun her insanın hakkı olduğu, fakat gerçeğin böyle olmadığı düşüncesi hâkimdir. 1941-1947 yılları arasındaki yazıları siyasî bir muhteva taşır. Arkadaşları Tudeh Partisi çevresindendi ve yazı yazdığı dergiler de sol ideolojiyi temsil ediyordu. Ancak zamanla yaptığı sert

Sâdik Hidâyet

eleştirilerden sonra o çevreyle ilişkisini kesti. 1950 yılı sonlarında Paris'e gitti. Dört ay sonra içine düştüğü psikolojik bunalımın ardından 9 Nisan 1951'de evinde intihar etti ve Père Lachaise Mezarlığı'na gömüldü.

Hikâyeci, romancı, halkbilimci, oyun yazarı, denemeci, araştırmacı, çevirmen ve ressam olan Sâdik Hidâyet, İran'daki hayatı gerçekçi bir görüşle yansıtan eserlerinde yalın ve ustalıklı bir dille toplumun en çok ezilen insanların dramını anlatır. Kahramanları sıkıntı çekenler, köylüler, işçiler, öğretmenler ve kadınlardır. İnsan sevgisi belirgin özelliklerinden biri olarak onun eserlerinde açıkça görülür.

Hem Doğu hem Batı etkisinde kalan Sâdik Hidâyet, eserlerini Farsça'ya çevirdiği Çehov Anton Pavloviç ve Franz Kafka'nın yanı sıra Edgar Allan Poe, Guy de Maupassant ve Dostoyevski'den etkilenmiştir. Doğu'da ise hikmet dolu veciz rubâîlerini okuduğu Ömer Hayyâm'ı geçmişin en sevilen ve sözü en ölçülü şairi olarak kabul etmiştir. Sâdik Hidâyet'in dili eserlerinde farklılık gösterir ve yer yer Farsça sentaks kurallarına uymaması çevirmenler için sorun oluşturur. Fransız, İngiliz, Alman, Türk, İtalyan ve Çekoslovak dillerine tercüme edilen eserlerinden seçmeler Rusça'ya çevrilerek iki defa basılmış, eserleri ayrıca Gürcü, Tacik, Özbek ve Estonya dillerine çevrilmiştir. Sâdik Hidâyet basılmamış roman ve hikâyelerini ölümünden önce yok etmiştir.

Eserleri. Hikâyeleri: *Zinde Begûr* (Tahran 1309 hş.; trc. Mehmet Kanar, *Diri Gümülen*, İstanbul 1995); *Sâye-i Mogûl* (Tahran 1310 hş.); *Se Katre Hûn* (Tahran 1311 hş.); *Sâye-i Rûşen* (Tahran 1312 hş.); *'Aleviyye Hânûm* (Tahran 1312 hş.); *Vağ-vağ-i Sâhâb* (Tahran 1313 hş.); *Bûf-i Kûr* (Bombay 1315 hş.; trc. Behçet Necatigil, *Kör Baykuş*, İstanbul 1977); *Seg-i Vilgerd* (Tahran 1321 hş.); *Velingârî* (Tahran 1323 hş.); *Âb-ı Zindegî* (Tahran 1323 hş.); *Hâcî Âkâ* (Tahran 1324 hş.); *Ferdâ* (Tahran 1325 hş.); *Tûp-i Mürvârî* (Tahran 1327 hş.). **Oyunları:** *Pervîn Duhter-i Sâsân* (İsfahan 1309 hş.); *Mâziyâr* (Tahran 1312 hş.); *Efsâne-i Âferîneş* (Paris 1325 hş.). **Diğer Eserleri:** *Rubâ'îyyât-ı 'Ömer Hayyâm* (Tahran 1302 hş.); *İnsân ve Hayyân* (Tahran 1303 hş.); *Destân-ı Merg* (Berlin 1305 hş.); *Fevâ'id-i Giyâhîârî* (Berlin 1306 hş.); *Hikâyet-i bâ Netîce* (Tahran 1310); *İsfahân Niş-ı Cihân* (Tahran 1311 hş.); *Nirengistân* (Tahran 1312 hş.); *Terânehâyı Hayyâm* (Tahran 1313 hş.; trc. Mehmet Kanar, *Hayyâm'ın Teraneleri*, İstanbul 1999); *Der Câde-i Nemnâk* (Tahran 1346